

DE DOELLEN

VERKENNERS
SINDS 1697

ANDRÉ KUIPERS EN RALPH VAN RAAT VAN STERREN EN PLANETEN

door Guido van Oorschot foto's Sanne Donders en André Kuipers

Het is een unieke voorstelling: astronaut André Kuipers bespreekt de ruimtevaart, pianist Ralph van Raat bespeelt de toetsen. Samen maken ze een verrassende tocht door het universum en de muziek.

ANDRÉ KUIPERS, ASTRONAUT

André Kuipers (55) studeerde medicijnen aan de Universiteit van Amsterdam. Bij de Koninklijke Luchtmacht deed hij onderzoek naar ruimteziekte en evenwichtsgevoel. Ook voor de Europese Ruimtevaart Organisatie ESA voerde hij fysiologische experimenten uit. In 1998 kwam Kuipers door de selectie voor astronaut, waarna hij zich in 1999 voegde bij het Europese Astronautenteam. In 2004 maakte Kuipers zijn eerste ruimtereis. Vanaf de basis Baikonor in Kazachstan ging hij samen met een Rus en een Amerikaan voor elf dagen de lucht in. In december 2011 steeg hij voor de tweede keer op, voor een missie van ruim zes maanden in het internationale ruimtestation ISS.

André Kuipers geeft het eerlijk toe. Toen Ralph van Raat hem probeerde te strikken voor een gezamenlijk optreden, dacht hij aanvankelijk: 'Oh oh, als dat maar iets wordt...' Het schoot door hem heen toen Van Raat hem een etude voorspeelde van de avant-gardecomponist John Cage. Taaie kost, vond Kuipers. Liever luisterde hij naar melodieuze composities met een verhaal, zoals de *Moldau* van Smetana of Tsjaikovski's *Ouverture 1812*.

Maar dat zelfs de klanken van Cage een verhaal hebben, begreep Kuipers toen Ralph van Raat aan het vertellen sloeg. De noten waren gebaseerd op een sterrenkaart. Het *Boek der Veranderingen* (of *I Ching*) kwam eraan te pas. En via zijn muziek droeg Cage een visie uit op de wereld. 'Toen kreeg ik er zin in', zegt Kuipers. 'Thuis trok ik meteen die sterrenkaart uit de kast.'

En zo komt het dat een astronaut en een pianist op 22 maart in de Doelen het podium delen in de voorstelling *Van sterren en planeten*. André Kuipers zal vertellen over zijn ruimtereizen, geïllustreerd met spectaculaire foto's en films. Ralph van Raat levert er minstens zo spectaculaire klanken bij. Ook de muziek licht Kuipers toe. 'Bijvoorbeeld dat de Russische componist Alexander Skrjabin aan de opium zat en rare ideeën had. Maar wees gerust: ik praat nooit door Ralph heen.'

JONGENSROOM

Op het idee voor een dergelijk programma zat Van Raat al een tijdje te broeden. Hij had literair-muzikale avonden gevuld met schrijvers als Kristien Hemmerechts en Kader Abdollah. Maar zijn passie voor luchtvaart, ruimtevaart en astronomie had hij in de concertzaal nog nooit kunnen uitleven. Als jongen ging hij al naar sterrenkundekamp. Tegenwoordig vliegt hij: in een »

SPOTIFY PLAYLIST

Beluister thuis alvast de 'buitenaardse' muziek die in dit concert klinkt via de Spotify playlist van dit magazine. www.dedoelen.nl/spotify

RALPH VAN RAAT, PIANIST

Ralph van Raat (35) rondde zijn studies piano en muziekwetenschap af met de hoogste lof. Hij won verschillende prijzen, waaronder de internationale Borletti-Buitoni Fellowship, de VSCD Klassieke Muziekprijs en de Prijs Klassiek van de NTR. Van Raat geniet vooral faam met hedendaagse klassieke muziek. Hij treedt wereldwijd op en heeft een platencontract bij het Britse platenlabel Naxos. Voor zijn opnames met muziek van John Adams, Frederic Rzewski, Hans Otte en Arvo Pärt won hij verschillende cd-prijzen. Componisten als Gavin Bryars en Frederic Rzewski droegen werk aan hem op. Als docent hedendaagse pianomuziek is Ralph van Raat verbonden aan het Conservatorium van Amsterdam.

Toen Van Raat uitlegde hoe Bach zijn fuga opbouwt, zei Kuipers meteen: 'dat is interessant, dan kan ik laten zien hoe je een raket in elkaar zet.'

Cessna 172 kun je de pianist geregeld zien opstijgen vanaf vliegveld Lelystad. Van Raat weet dat er tussen muziek en vliegen interessante parallellen bestaan. Hij vertelt: 'Rond 1900 bouwde men de eerste vliegtuigen, precies in de tijd dat steeds meer componisten de tonaliteit ontstegen. Eeuwenlang had de muziek vaste grond onder de voeten gehad, nu ging men als het ware zweven.'

Toen Van Raat op tv beelden zag van de gewichtsloos zwevende André Kuipers, dacht hij: waarom vraag ik hém niet? Toen de hobbel van Cage eenmaal was genomen, vond Kuipers het een aanlokkelijk idee 'een verbinding te leggen tussen de schoonheid van muziek en het kosmische gevoel'. Per slot van rekening had klassieke muziek hem mede geïnspireerd tot het verwezenlijken van zijn jongensdroom. De astronaut herinnert zich hoe hij werd gegrepen door *Also sprach Zarathustra* van Richard Strauss, de muziek die klinkt bij de openingsscène van Stanley Kubricks sciencefictionfilm *2001: A Space Odyssey*. En nooit vergeet hij de documentaireserie *Cosmos*, waarin de Amerikaanse astronoom Carl Sagan de uithoeken van het heelal verkent. Ook daarin kwam klassieke muziek voor, zoals de beroemde *Canon* van Pachelbel. Verder verwijst Kuipers naar de twee *Voyagers* die met 17 kilometer per seconde door het universum zeilen. Als boodschap van de aarde aan onbekende beschavingen vervoeren deze sondes een 'gouden plaat', met onder meer muziek van Bach.

Ook Kuipers en Van Raat beginnen hun programma met Bach: *Preludium en Fuga* uit het eerste boek van *Das wohltemperierte Klavier*. De grondtoon is C: de basis van alle muziek. Toen Van Raat uitlegde hoe Bach zijn fuga opbouwt, zei Kuipers meteen: 'dat is interessant, dan kan ik laten zien hoe je een raket in elkaar zet'. Samen namen ze een flinke stapel muziek door, al pratend en associërend. *Vers la flamme* van Skrjabin bleek bijvoorbeeld prachtig te passen bij het lawaai en de vlammen van een lancering. De definitieve muziekkeuze, zegt Kuipers, werd gemaakt door Ralph van Raat. 'Daarin is hij de meester.'

GOUDBESTIKT FLUWHEEL

Door de ogen van Kuipers kijken we vanuit het ruimtestation ISS naar de aarde. 'Die is zo overweldigend mooi. Overdag zie je de prachtigste kleuren. En 's nachts heb je het gevoel dat je vliegt over een met goud bestikte, zwartfluwelen doek. Ik ben in de ISS doordrongen geraakt van de kwetsbaarheid van onze planeet. Hij oogt als een levende cel, met maar een heel dun membraam eromheen. Als er iets misgaat, kunnen we nergens naartoe.' Kuipers leidt ook rond in het ruimtestation zelf. Hij vertelt hoe het leven van alledag eruitziet, bijvoorbeeld hoe je zwevend eet. Of hoe je fietst zonder zadel, met de voeten vastgeklikt aan de trappers. 'Het is een aparte wereld vol humor.' »

VAN STERRENKAART NAAR NOTENSCHRIFT

Voor het componeren van de *Etudes Australes* voor piano gebruikte de Amerikaanse componist John Cage (1912-1992) een sterrenkaart van de zuidelijke hemel. Hij legde er een transparante strip overheen en leidde daaruit de twaalf halve tonen af van het octaaf. Om te bepalen hoe hij de noten over de handen zou verdelen, ging hij te rade bij het *Boek der Veranderingen* (of *I Ching*). De linker- en rechterhand spelen volstrekt onafhankelijk, wat het uitvoeren van de etudes tot een uiterst virtuoze aangelegenheid maakt. Bij die bijna-onspeelbaarheid verwees Cage naar sociale kwesties: elke uitvoering van *Etudes Australes* toonde volgens hem aan 'dat het onmogelijke niet onmogelijk is.'

En natuurlijk werpt hij een blik op het universum met z'n sterren en planeten. 'Als je vanaf een ruimtestation de kosmos in kijkt, voel je je onderdeel van een zonnestelsel, van de Melkweg, van het heelal. Je wordt er volledig in opgezogen.' Bij die sensatie vond Ralph van Raat muziek van George Crumb. De partituur van *Makrokosmos* staat op zijn vleugel: van een afstand lijkt het de spiraallevel van een ver sterrenstelsel. Kom je dichterbij, dan zie je een gedraaide notenbalk met allemaal kleine nootjes. Ook voor de terugkeer naar de aarde vond de pianist een geschikte compositie. Alleen al de titel is heftig: *Suicide in an Airplane*, een 'krankzinnig wild stuk' uit 1918 van de Russische Amerikaan Leo Ornstein.

Weinig mensen beseffen het, zegt André Kuipers, maar de heftigste fase van een ruimtereis is inderdaad de terugkeer. 'Op drie punten kan het goed misgaan. Eerst moet er een klein motortje ontbranden, anders blijf je eeuwig rondjes draaien. Daarna schiet je als een vuurbal de dampkring in. Al die tijd ben je gewichtsloos geweest, nu word je met een enorme kracht in je stoel gedrukt, alsof er iemand op je borst zit. Het derde spannende moment is het openen van de parachute. Dat is in het verleden weleens misgegaan.'

FANTASTISCH, DIE CAGE!

Over zijn avonturen in de ruimte geeft André Kuipers wel vaker lezingen. De muziek, zegt hij, tilt zijn verhaal naar een hoger plan. 'Het wordt filosofischer, magischer, mysterieuzer.' Hij merkte het aan de reactie van zijn vrouw. Zij heeft zijn trainingen en missies intens meebeleefd, 'maar nu kreeg ze een compleet andere kijk'. Hetzelfde gold voor zijn 22-jarige dochter. Tijdens de première hoorde ze haar vader vertellen over gewichtsloosheid, waarna Ralph van Raat onder een geprojecteerde sterrenkaart de zwevende stipjes en puntjes van John Cage omzette in klank. 'Na afloop kwam ze naar me toe', zegt Kuipers. 'Wat een fantastische muziek, die Cage! Toen wist ik: we zitten goed.'

'Hedendaagse muziek is lang niet zo abstract als iedereen denkt', verklaart Ralph van Raat. 'Componisten zijn mensen, ze verklanken gevoelens, denkbeelden en visioenen. Alle muziek kent een reden. Om die te vatten moet je soms alleen wat moeite doen. André en ik bieden nu een handreiking. Veel mensen vertellen ons dat er een wereld voor ze opengaat.' ●

'De aarde is zo overweldigend mooi. Overdag zie je de prachtigste kleuren. En 's nachts heb je het gevoel dat je vliegt over een met goud bestikte, zwartfluwelen doek.'

HET UNIVERSUM IN DE DOELEN

Op 27 maart speelt het Rotterdams Philharmonisch Orkest *The Planets* van Gustav Holst met vertoning van de film *The Planets – An HD Odyssey* van Duncan Cop. Zie pagina 44 voor meer informatie. Bestelt u beide concerten in één keer, dan krijgt u 20% korting.

BESTEL KAARTEN

ZA 22 MAART

Ralph van Raat
André Kuipers
Werken van Bach, Skrjabin, Adams, Cage, Crumb, Ornstein en Schumann

Kijk voor meer informatie in de agenda op p. 61.